

**Наствано-научном већу
Филозофског факултета
Универзитет у Београду**

Београд, 20. новембар 2018.

На седници Одељења за историју уметности од 1. новембра 2018. и на седници Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду од 15. новембра 2018, изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације "Уметност у окупираној Србији 1941-1945" Ирине Томић. По увиду у дисертацију, дајемо следеће мишљење,

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Томић (Слободан) Ирина рођена је у Београду 1986. године. Основне студије историје уметности завршила је на Филозофском факултету, Универзитет у Београду, 2009. године. Мастер студије завршила је на Одељењу за етнологију и антропологију, Филозофског факултета у Београду 2014. године, а докторске студије историје уметности уписала је на Одељењу за историју умерности, на Семинару за студије модерне уметности на Филозофском факултету у Београду 2015. године. Добитник је Награде Спомен-збирке Павла Бељанског 2010 године. У Народном музеју у Београду (2014-2016), волонтирала је у периоду 2014-2016. године. Од 2015. године запослена је у звању асистенста на Факултету савремених уметности у Београду. Ирина Томић је објавила више научних и стручних радова, међу којима: монографију (*Rada Selaković*, библиотека „Žene u srpskoj umetnosti“, ТОРУ, Београд, 2011.) и *Византијско наслеђе у српској модерној уметности* (студија у Зборнику радова Византолошког скупа) Византијско наслеђе и српска уметност III, Српски комитет за византологију, Византолошки институт САНУ, Београд, 149-168, 2016; *Српски иконопис XX века*, (студија у Зборнику радова Византолошког скупа) Византијско наслеђе и српска уметност III, Српски комитет за византологију, ЈП Службени гласник, Византолошки институт САНУ, Београд, 219-227, 2016. Аутор је и коаутор више стручних чланака у домаћим и страним часописима (два рада М51, три рада М52, два рада М23 и један рад М21).

Дисертација "Уметност у окупираној Србији 1941-1945" обима је 269 стандардних компјутерских страна текста или 354 стране са репродукцијама, Извори и литература су обима 9 страна.

2. Предмет и циљ дисертације:

„Уметност у окупираној Србији 1941-1945“ је рад који нема претходника у погледу задатог циља, јер до сада у домаћој историографији није написана синтеза која би се научно и студијски бавила овим, за уметност мало знаним, периодом. Бројни истраживачи бавили овом проблематиком фрагментарно, парцијално и несистематично. Стога је резултат овог истраживања прва синтетичка и научна студија, и уопште први рад ове врсте на речену тематику.

У просторном смислу, а ради лакшег сналажења, рад обухвата стваралаштво на територији Србије у АВНОЈ-евским, те постјугословенским границама, али је разматрано и стваралаштво уметника који су се налазили у заробљеништву ван тих граница. Дисертација обухвата стваралаштво у различитим родовима и видовима уметности (ликовна, примењена и архитектура) настало од избијања рата на тлу Краљевине Југославије (6. априла 1941) до капитулације Немачке (9. мај 1945). У погледу уметничке делатности за време рата, подробније је разматрано четрдесетак ликовних стваралаца, уз осврт и на уметнике аматере из логора и са ратишта. Предмет рада је, у нешто мањој мери, била и пропагандна уметност и архитектонска делатност.

Дела која су радом обухваћена хетерогена су по бројним параметрима, па су обрађена по типолошким целинама (грађанска уметност, стваралаштво у логорима, стваралаштво уметника – ратних затвореника, уметност НОБ-а, пропагандна уметност, итд). *"Уметничка (естетска вредност) обрађених дела веома је неједначена. Штавише, за извесне облике стваралаштва, естетски критеријум се ни не поставља. Сем тога, одређен број стваралаца су студенти, а биће поменути и поједини аматери без академског образовања. По тематици, уметничка дела која се обрађују потпуно су различита, у распону од сасвим неангажоване (каква се неговала пре рата и окупације) до екстремно ангажоване, било да је реч о агресивној пропаганди, било о својеврсном 'андерграунду' у циљу отпора окупатору. При томе има аутора који су, на пример, током окупације стварали и као припадници покрета отпора и као ратни заробљеници, заробљеници у логорима или као слободни грађани"*, наводи ауторка.

Ирина Томић је теми приступила систематично и посвећено: од истраживачког рада (уметнички материјал, извори, литература) до методолошког приступа, који се може обележити применом социокултурне методологије, те психологије уметности. Ауторка је показала како сви видови уметности у периоду 1941-1945. веома зависе од специфичних социо-културних услова. У раду је обрађено не само уметничко стваралаштво, које поред ликовног стваралаштва обухвата и примењено стваралаштво и архитектуру, већ је дат и пресек свих релевантних културно-историјских, културно-антрополошких и социолошких појава за време окупације Србије.

Проучавање уметничког стваралаштва за време Другог светског рата и окупације, посебно у логорима, захтевало је разматрање специфичног стања у коме се

налазило друштво и његови појединци, јер ратно време подразумева ванредне околности у којима људи делују и због којих је њихово стање свести другачије него у мирнодопским временима.

Циљ истраживања био је да се да преглед свих важнијих уметничких појава насталих за време окупације и као последица исте. Ауторка је све те хетерогене уметничке појаве позиционирала, систематизовала и валоризовала (по уметничкој вредности, по документарној вредности, феноменолошки и др.), како би се стекао што комплетнији и дубљи увид у културну сцену тог раздобља.

Дисертација, прва у својој врсти, даје научни допринос комплетирању увида у српску уметност 20. века, синтезом једног занемареног, слабо познатог и мучног периода.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

У дисертацији је потврђена хипотеза да је уметничка делатност током окупације постојала, да се уметност током рата није гасила, нити је јењавала, али се значајно модификовала. Објашњени су разлози и облици те модификације. Неки видови уметности су истрајавали, али су се појавили и неки нови. Поларизација на званичну и незваничну уметност је остала, али је свака од њих доживела извесне промене. У раду је показано како званична уметност може бити неутрална (грађанска) и пропагандна (окупаторска), а како незванична уметност клизи у домен забрањеног.

Потврђено је, такође, да сви видови уметности изузетно зависе од специфичних социо-културних услова: односно да долази до формирања особених „култура“ затвореног типа, који су последица специфичне изолације. С друге стране, феномен самоизолације је такође присутан, и то као врста отпора у окупаторском режиму.

Ирина Томић је у раду показала да током Другог светског рата на територији Србије и у оквиру заробљеничких логора ван ње, долази до формирања особених „култура“ затвореног типа, као последица изолације изазване окупацијом. Она је идентификовала четири основна типа култура који се формирају услед историјских догађања: **а)** култура грађанске класе, **б)** култура коју је диктирао окупатор, **в)** култура у оквиру партизанског покрета и **г)** култура у оквиру заробљеничких или концентрационих логора. С друге стране, уочила је и феномен самоизолације који је био присутан код појединаца, као врста отпора окупаторском режиму.

У раду је потврђена хипотеза, заснована на теорији Лава Виготског о људском говору, према којој унутрашњи говор игра улогу катализатора при претварању мисли у гласан говор, писани говор или уметничко дело, где је говор, пре свега, *средство друштвеног споразумевања*, средство исказивања и разумевања, па је самим тим то и уметност. Претварање мисли у уметничко дело је истовремено и попут писаног говора, али и монолог. Говор кроз уметничка дела, међутим не одриче и одређену врсту дијалога, јер су уметничка дела најчешће намењена

другима и имају комуникативни карактер. На основу тога се уметничко дело може сматрати и дијалошким.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

Први део рада **Увод и методолошки приступи** састоји се из три целине: *1.1. Трауме или ванвременске меморије, 1.2. Имагинација и игра: стварање смисла, Символични ресурси и семиотичка медијација.*

Други део **Историјске прилике и културни живот у Србији за време окупације** обухвата четири дела: *2.1. Српска култура за време окупације, 2.2. Музеји, изложбени простори и изложбе (2.2.1. Музеј кнеза Павла за време Другог светског рата, 2.2.2. „Антимасонска изложба“ у Београду, 2.2.3. Изложбена активност сликара бораца војвођанских јединица), 2.3. Новински текстови о уметности и 2.4. Академије и школе.*

У трећем делу рада обрађује се **Српско грађанство у окупираној Србији 1941-1944.**

Четврти део рада посвећен је **Положају жене у окупираној Србији** и подељен је у неколико целина: *4.1. Хитлеров став према женама, 4.2. Колаборационистичка влада, 4.3. Жена у равногорској идеологији и пропаганди, 4.4. Жена и комунизам, 4.5. Жене у борби - НОБ.*

У петом делу разматра се **Архитектонска делатност у Србији за време Другог светског рата**, при чему је пажња посвећена *5.1. Девастацији Београда (5.1.1. Судбина синагога у Београду), 5.2. Оствареним пројектима (5.2.1. Обнова Смедерева), 5.3. Неоствареним пројектима (5.3.1. Пројекат Олимпијског стадиона и Тријумфално поље на Бањици, 5.3.2. Логор у Засавици, 5.3.3. Пећи за спаљивање) и 5.4. Пренамени објеката (5.4.1. Логори).*

У шестом делу рада обрађује се **Уметност грађанске класе.**

Седми део **Пропагандна уметност: ратни плакат у Србији** обухвата пет целина: *7.1. Анти-совјетски плакат, 7.2. Анти-англоамерички плакат, 7.3. Антисемитизам на немачком плакату, 7.4. Пропагандне поруке српском народу, 7.5. Партизански ратни плакат.*

У осмом делу обрађено је Ликовно стваралаштво НОБ-а и уметничка продукција на ратишту (*8.1. Културна политика КПЈ, 8.2. Партизански етички идеал као надахнуће, 8.3. Ликовни ствараоци НОБ-а).*

Девети део посвећен је **Уметничкој продукцији ратних затвореника**, где су разматрани и *9.1. Сликари и вајари аматери, као и 9.2. Карикатура.*

У десетом делу **Уметност у логорима - студија случаја: логор Бањица** представљен је *10.1 Логор на Бањици (10.1.1. Категорије бањичких затвореника, 10.1.2. Процедура увођења затвореника у логор, 10.1.3. Комуникација унутар*

логора и са спољним светом, 10.1.4. Културни живот, 10.1.5. Рукотворине и 10.1.6. Ликовно стваралаштво) и дата је 10.2. *Анализа логорског стваралаштва.*

Након тога следе **Закључна разматрања, Скраћенице, Извори и литература, Биографија и Прилози.**

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

„Уметност у окупираној Србији 1941-1945“ је рад који нема претходника у погледу задатог циља, јер до сада у домаћој историографији није написана синтеза која би се научно и студијски бавила овим, за уметност мало знаним, периодом. Дисертација, прва у својој врсти, даје научни допринос комплетирању увида у српску уметност 20. века, синтезом једног занемареног, слабо познатог и мучног периода. Дисертација несумњиво даје нови научни допринос области српске историје уметности 20. века.

6. Закључак:

Дисертација Ирине Томић „Уметност у окупираној Србији 1941-1945“ урађена је у потпуности по одобреној пријави дисертације. Ауторка је систематично и јасно представила резултат свог истраживања на речену тему и створила оригинално и самостално научно дело утемељено у одличном познавању уметничког материјала периода, као и у потпуности релевантних бројних извора и литературе.

Комисија закључује да су се стекли услови за одбрану докторске дисертације Ирине Томић.

Потписи чланова комисије:

Проф. др Лидија Мереник, ментор

Проф. др Јасмина Чубрило

Проф. др Предраг Драгојевић

Доц. др Игор Борозан

Проф. др Никола Шуица, Факултет
ликовних уметности, Универзитет
уметности, Београд (историја уметности)